TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2012/18
http ://www.tek.org.tr

2002 SONBAHARINDA TÜRKİYE EKONOMİSİNİN SORUNLARI

Özer Ertuna

Bu çalışma "AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİNDE BALKANLARLA İLİŞKİLER ve TÜRKİYE EKONOMİSİ, başlığı ile Doç. Dr. Ömer Faruk ÇOLAK editörlüğünde hazırlanan ve 2003 yılında TEK yayını olarak basılan kitapta yer almaktadır.

Mayıs, 2012

2002 SONBAHARINDA TÜRKİYE EKONOMİSİNİN SORUNLARI

Özer Ertuna[*]

I. GİRİŞ

2002 sonbaharında Türkiye ekonomisinin sorunlarını teşhis edebilmek için nereye geldiğimizi ve buraya nasıl geldiğimizi değerlendirmemiz gerekir. Bugün Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu sorunlar uzun süredir var olan sorunlardır. Özellikle de bugün yaşadığımız, son derece tehlikeli sorunlar, 2000 yılı başında uygulamaya konan istikrar programının ve 2001 yılı başında uygulamaya konan "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programlarının sonuçlarıdır. Her iki program da IMF yönetimli ve denetimli programlardır.

Bilindiği gibi, 2000 yılı başında uygulamaya konan program kur çıpası ve iç borçların dış borçlarla ikamesi stratejilerine bağlı programlardı. Bu iki strateji de son derece riskli ve başarı şansı çok düşük programlardı.[1] Program, TL, Güneydoğu Asya ülkelerine karşı TL'nin aşırı değer kazandığı bir dönemde ortaya konmuştu. Bu program, TL'nin Avrupa Birliği paralarına karşı aşırı değer kazanmasına neden olmuş, faizleri de negatif faizlere dönüştürmüştü. Neticede Kasım 2000 yılında küçük bir kriz yaşandı. Programda bir düzeltme yapılmadığından 2001 yılı başında, bugün hala kurtulamadığımız kriz yaşandı. 2001 yılında Türkiye ekonomisi yüzde 7 büyüyeceğine yüzde 9.4 ufaldı. Bu kayıp yaklaşık 35 milyar dolarlık bir kayıptır. Bununla da kalmayarak Türkiye'de gelir dağılımı daha da bozuldu, işsizlik arttı, pek çok işletme kapandı.

II. KRİZİN REEL SEKTÖRDE YAPTIĞI TAHRİBAT

Krizin yarattığı tahribatın büyüklüğünü daha iyi görebilmek için İSO'nun, Türkiye'nin 1000 büyük kuruluşu araştırmasının sonuçlarından yararlanabiliriz. Açıklamalarımızda kullanacağımız tablolar ekte sunulmuştur.

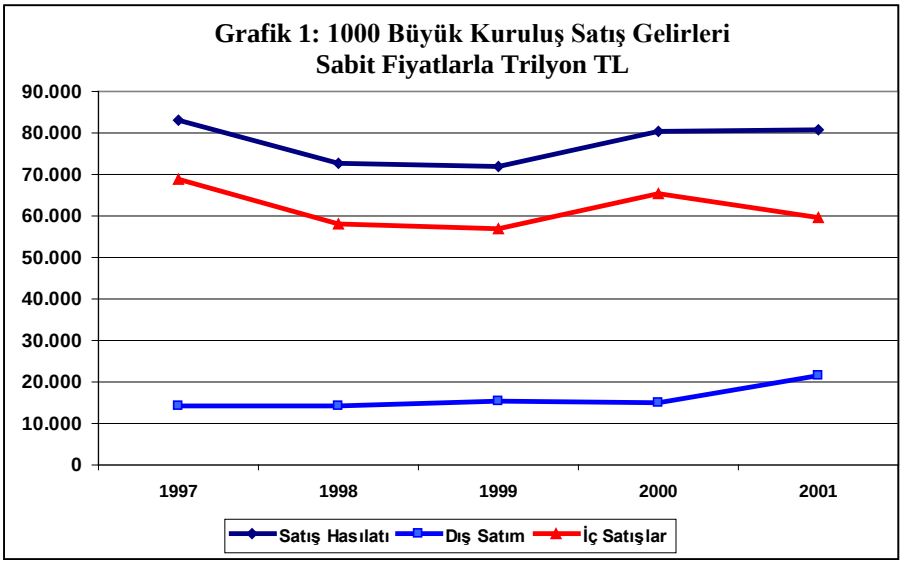

Türkiye'de 1997 yılından bu yana büyük kuruluşlar büyümemektedir. Bu kuruluşların satış hasılatları az da olsa düşüş göstermiştir. Düşüş kendini dahili satışlarda göstermektedir. İhracatta bir

---

[*] *Prof. Dr, Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi.*

[1] Programın daha ayrıntılı bir açıklaması için bakınız: Ertuna Özer, "2000 Yılı İstikrar Programı", Muhasebe ve Finans Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği (MUFAD) Muhasebe ve Finans Dergisi, Nisan 2000, sayfa 12-20. Ertuna Özer, "Türkiye'de Ekonomik Krizler, Nedenleri ve Çıkış Yolu", Yeni Türkiye, Eylül-Ekim 2001, sayfa 491-510.

artış trendi izlenmektedir. Özellikle 2001 yılında iç satışlarda çok önemli bir düşüş, ihracatta önemli bir artış olmuştur. Ancak, ihracattaki artış iç pazardaki satış güçlüklerinden kaynaklanmıştır. İhracat artışları karlılığa yansımamıştır.

1997'den bu yana Türkiye'nin 1000 büyük kuruluşunun karlılık göstergeleri çok ciddi bir düşüş trendi izlemektedir. Düşüş hem yaratılan katma değer hem de bilanço karları için geçerlidir. Yani bu şirketler giderek daha az kar ve daha az gelir yaratmaktadır.

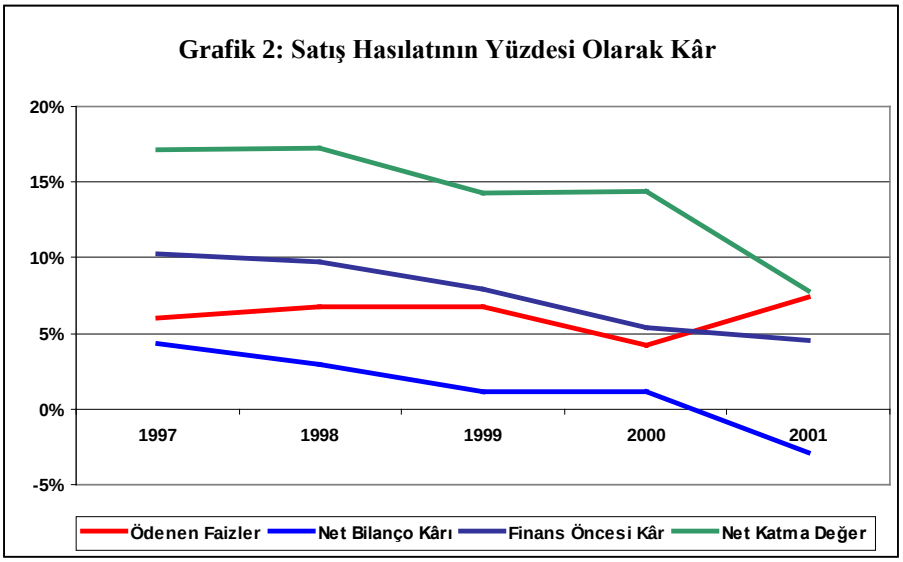

Yukarıda sunulan grafikte görüldüğü gibi, 1000 büyük kuruluşun yarattığı katma değerin satış gelirlerine oranı 1997-2000 yılları arasında bir düşüş eğilimi göstermiştir. Ancak, Türkiye'nin dünya ile bütünleşmesi sürecinde bu trend doğal kabul edilebilir. Fakat, 2001 yılında net katma değerin satış gelirlerine oranında yarı yarıya bir düşüş vardır. Bilanço karlarına bakacak olursak, 1997 ve 2000 yılları arasındaki düşüş trendi doğal kabul edilebilir. Ancak, burada da 2001 yılında yaşanan düşüş çok önemli bir düşüştür ve şirketleri önemli boyutlarda zarara sokmuştur. Burada dikkat edilecek nokta, şirket performansında finansman giderlerinin çok önemli olduğudur. 2001 yılında, 2000 yılına kıyasla, finansman giderlerinden önceki karda bir düşme vardır; fakat, düşme önemli bir düşme değildir. Bilanço karının hızlı düşmesinin ve negatif değere geçmesinin nedeni, finansman giderlerindeki hızlı artıştır. 2001 yılında şirketlerin yarattıkları katma değer yalnızca finansman giderlerini karşılamaya yetmiştir. Bu nedenle de şirketler önemli boyutlarda zarar etmişlerdir.

Burada bir sonuca varmamızı imkan dahilinde görüyoruz. 2001 yılında Türkiye'nin büyük kuruluşlarında iç talep daralması sonucu finansman giderleri öncesi karlarında düşüşler olmuştur. Ancak Bu düşüşler şirketleri pek fazla zedeleyecek düzeylerde değildir. Fakat, finansman giderlerindeki artışlar çok önemlidir. Pek çok şirket finansman giderlerinin aşırı yükselişi sonucu çok ciddi sorunlarla karşı karşıyadır.

Bugün Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri işsizliktir: Bunu DİE'nün son anketi bütün çıplaklığıyla göz önüne sermektedir:

> *2002 yılı II Dönem HİA[2] sonuçlarına göre Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 650 bin kişi (% 41.5) artarak 2 milyon 217 bin kişiye ulaşmıştır. Türkiye genelinde işsizlik oranı %9.6, tarım dışı sektörlerde işsizlik oranı yüzde 13.9'dur.*
>
> *Türkiye genelinde işsizlerin %21.9'unu (486 bin kişi) işten çıkartılanlar, %15.2'sini (337 bin kişi) ise ilk kez iş arayanlar oluşturmaktadır.*
>
> *Öte yandan eğitimli genç nüfusun işsizlik oranı geçen yılın aynı dönemine göre artarak %27.2 olarak gerçekleşmiştir.*

2002 yılında bugün vardığımız nokta 2001 yılı sonuçlarından daha vahimdir. Türkiye, reel sektörü canlandırıcı bir politika izlemediğinden kriz atlatılmamış, hatta daha da derinleşmiştir.

---

[2] HİA, hanehalkı işgücü anketi.

Türkiye'nin çalışamadığı için kapatılan şirketleri, iş arayıp bulamayan insanı mevcuttur. Mevcut program üretim ve istihdamı teşvik edeceğine kısmaktadır.

III. BUGÜNÜ DOĞURAN KOŞULLAR – 1980 DEN BU YANA KRİZ ORTAMI

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türkiye ekonomisinin bugün içinde bulunduğu durum, uzun bir süredir uyguladığı istikrar programlarının bir sonucudur. Bilindiği gibi 1980 yılında Türkiye ekonomisini global piyasalarla bütünleştirme çabasına girmiş, bu alanda bazı önemli başarılar elde etmiş, fakat Bu sürede enflasyonun tırmanmasına engel olamamıştır. Aşağıda 1981 yılından bu yana Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı enflasyon sergilenmektedir. Grafikte görüldüğü gibi 1994 yılına kadar enflasyon bir yükselme trendi yaşamıştır. **Bu artan enflasyon ortamında Türkiye enflasyon, kurlar ve faizler arasındaki dengeleri koruyamamış, aşırı değerlenen TL ve bu nedenle patlayan dış ticaret açıkları sonucu 1994 yılında önemli bir kriz yaşanmıştır.** Bundan sonra Türkiye sıkı bir enflasyonla mücadele programına girmiştir. Gene aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi enflasyon bir düşüş trendine girmiştir. Ancak, 2000 yılı sonrası enflasyonda mücadelede belirgin bir başarı elde edilememiştir.

1981	44,3%
1982	28,3
1983	26,0
1984	48,5%
1985	52,9%
1986	35,6%
1987	33,5%
1988	69,7%
1989	75,5%
1990	57,6%
1991	59,2%
1992	63,5%
1993	67,4%
1994	107,2%
1995	86,0%
1996	75,9%
1997	81,8%
1998	71,8%
1999	53,1%
2000	51,4%
2001	61,6%

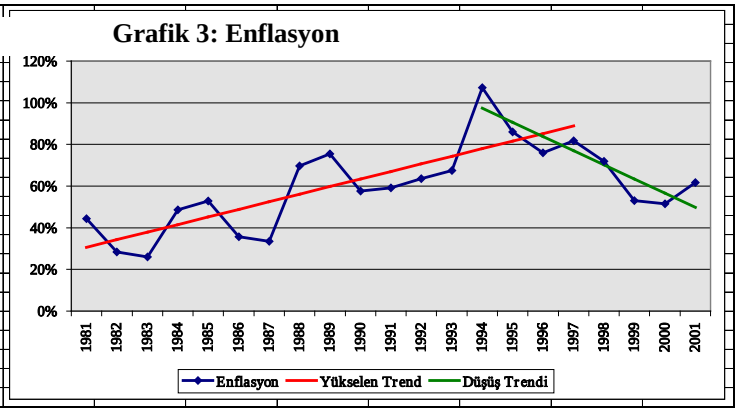

1994 kriziyle ilgili olarak belirttiğimiz gibi, Türkiye'de krizleri doğuran enflasyon, kurlar ve faizler arasındaki dengelerin kurulamamasıdır. 1981'den bu yana yaşadığımız iki krizde de bu denge bozukluklarının rolü çok önemlidir.

1981	3,4%
1982	16,9%
1983	13,1%
1984	3,0%
1985	2,0%
1986	12,1%
1987	18,4%
1988	9,0%
1989	0,9%
1990	1,1%
1991	8,5%
1992	6,5%
1993	4,4%
1994	-5,6%
1995	18,5%
1996	32,3%
1997	25,4%
1998	26,9%
1999	34,1%
2000	-0,8%
2001	40,0%

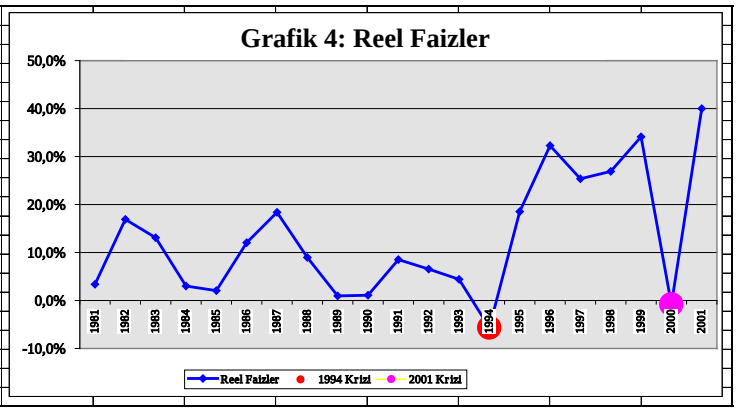

Yukarıda sunduğumuz grafik reel enflasyondan arındırılmış (reel) faizleri sunmaktadır. Grafikte görüldüğü gibi, 1981'den bu yana yaşadığımız her iki krizde de faizler enflasyonun altında kalmıştır. Reel faizlerin negatife dönüşmesi özellikle sıcak parayı tedirgin etmekte, daha iyi para kazanacağı ülke aramaya yönlendirmektedir. Yukarıdaki grafikte dikkat edilecek diğer bir husus, özellikle 1994 sonrasında, Türkiye'de reel faizlerin taşınamayacak düzeylerde yüksek seyretmesidir. 1995-2000 yılları arasında reel faizler yüzde 20-35 dolaylarında seyretmektedir. Bu denli reel faizler hiçbir ekonominin taşıyamayacağı oranda yüksek faizlerdir.

Enflasyonist ortamda, daha doğrusu enflasyonla mücadele sırasında kurların dengede tutulamaması krizi doğuran diğer bir nedendir. Çıpa uygulamalarıyla kurlar baskı altında tutulunca, enflasyon gerektiği kadar düşmeyince TL yabancı paralara karşı aşırı değer kazanmakta, bu nedenle dış ticaret ve

cari ödeme dengesi açıkları artmaktadır. Bu da devalüasyon ihtimallerini arttırdığından sıcak parayı ürkütmekte, krizlere neden olmaktadır.

	TL'nin Değeri
1980	1,000
1981	1,166
1982	1,104
1983	1,052
1984	1,069
1985	1,167
1986	0,914
1987	0,793
1988	0,794
1989	0,999
1990	1,098
1991	1,127
1992	1,047
1993	1,168
1994	0,868
1995	0,935
1996	0,976
1997	1,097
1998	1,106
1999	1,108
2000	1,296
2001	1,103

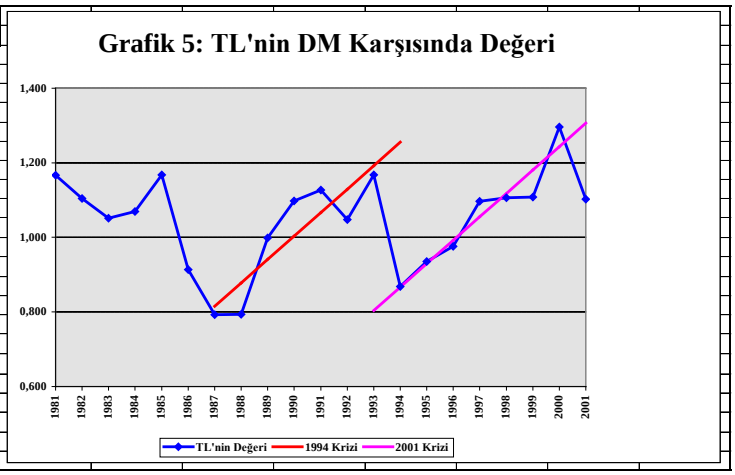

Yukarıda sunduğumuz grafik, TL'nin değer kazanmasının etkilerini çok güzel ortaya koymaktadır. 1981-1998 döneminde, iç piyasalar global piyasalarla bütünleşirken, TL hızlı bir şekilde değer kaybetmiştir. Bu değer kaybı ihracatın kazançlı hale gelmesine ve artmasına yardım etmiştir. 1998 sonrasında Türkiye, enflasyonla mücadele ediyorum savı altında, İsrail deneyiminden de esinlenerek, kur çıpası uygulamaya yönelmiştir. Bunun sonucu, grafikte görüldüğü gibi, 1989-1993 döneminde TL hızla değer kazanmıştır. Bu dönemde, grafikte görülen doğru hat TL'nin değer kazanma trendini göstermektedir. Bu durum 1994 krizini hazırlamıştır. 1994 kriziyle makul değerine düşen TL, bundan sonraki dönemde gene hızla değer kazanma trendine girmiş 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin çıkmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin temel sorunlarından biri borçlanmalarda reel faizlerin çok yüksek olmasıdır. Devlet borçlanmalarında reel faizler Türkiye'de yüzde 32 dolaylarında seyretmektedir. Reel faizlerin bu denli yüksek olması devlet borçlarının çığ gibi büyümesinin temel nedenidir. Türkiye faiz borçlarını ödeyebilmek için borçlanmakta, bu da borçları çığ gibi arttırmaktadır. Özel sektör için faizler daha da yüksektir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, 2000 yılında hatalı bir siyasetle faizler negatif düzeylere kadar düşürülmüş, 2001 yılında tekrar eski düzeylerine ulaşmıştır. Bu da 1000 büyük kuruluşun faaliyet sonuçlarının bu derece kötüleşmesine neden olmuştur.

Aşağıda devlet borçlarının enflasyondan arındırılmış faiz yükleri sergilenmektedir. Enflasyondan arındırılmış faiz yükleri hesaplanırken TEFE endeksleri kullanılarak borçların ve faiz ödemeleri enflasyona göre düzeltilmiştir. Düzeltmede ödeme ve tahsilatlar için yıllık ortalama döviz kurları, borç stokları için yıl sonu kurları kullanılmıştır.

	FAİZ YÜKÜ
1988	-30%
1989	-28%
1990	-17%
1991	-8%
1992	-15%
1993	-8%
1994	-38%
1995	-3%
1996	8%
1997	-14%
1998	20%
1999	13%
2000	31%
2001	9%
2002	17%

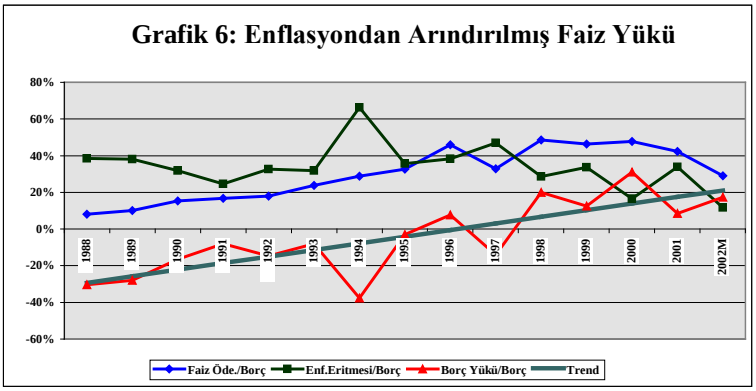

Grafikte "faiz ödemeleri/borç", "enflasyon erimesi/borç", "borç yükü/borç" (devlet borçlarının enflasyondan arındırılmış faiz yükü) ve enflasyondan arındırılmış faiz yükünün trendi sergilenmektedir. Görüldüğü gibi, devlet borçlarının yükü 1988'den bu yana artan bir trend izlemektedir. 1996 yılına kadar enflasyon devlet borçlarını erittiğinden, faiz yükü negatiftir. Yani

borçlanma devlete maliyetli olmamış, kazançlı olmuştur. Ancak, 1996'dan sonra devlet borçlanmalarının enflasyondan arındırılmış yükü aynı trend altında artmaktadır. 1998-2002 yılları arasında borçlanmanın devlete yükü yüzde 10-30 arasında dalgalanmıştır.

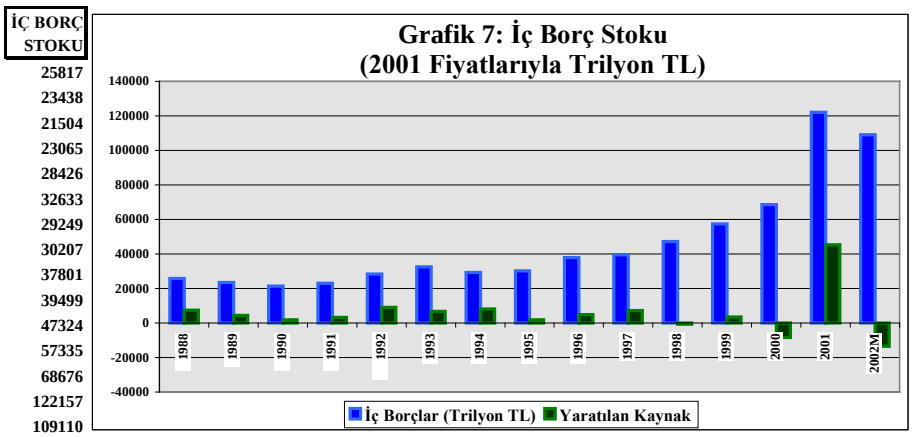

Devlet borçları, artış yönünde çok kuvvetli bir ivme yakalamıştır. Artık borçlanmalar devlete kaynak yaratamamakta, kendi kendini faiz yüküyle besleyerek artmaktadır. Enflasyon düzeltmesi sonucu elde ettiğimiz, yukarıda sunulan grafik bunu açıkça göstermektedir.

Bu açıklamalarımızdan anlaşılacağı gibi, Türkiye'nin temel sorunları, mal fiyatları, kurlar ve faizler arasındaki dengeleri kuramaması ve çok yüksek reel faizlerdir. Bu sorunlar enflasyonla mücadelede izlenen yanlış modellerle arttırılmıştır.

Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu durum uyguladığı programların doğal sonucudur. 2002 sonbaharında Türkiye'nin sorunlarını değerlendirmek ve çıkış yolu bulmak için 2001 yılında yaşanan krizin nedenlerini ve 2001 yılında uygulamaya konan programın hatalarını saptamak gerekir.

IV. 2001 KRİZİNİN NEDENLERİ VE SONRASI: HATALARIN TEKRARI

2000 yılı Kasım ayında ve 2001 yılı Şubat ayında yaşanan krizlerin nedenleri 2000 yılında uygulamaya konan ekonomik programdır. Bilindiği gibi program çıpa uygulaması ve iç borçların dış borçlarla ikamesine dayanmaktaydı. Böyle bir programla enflasyon, faizler ve kurlar arasındaki dengelerin kurulması çok zor ve çok risklidir.[3] Gerçekten de böyle olmuş, TL aşırı değer kazanmış, faizler negatife dönüşmüş ve kriz için zemin hazırlanmıştır. Yukarıda da örneklerini gösterdiğimiz gibi **TL'nin aşırı değer kazanması ve negatif faizlerin yarattığı sonuçlar krizi doğuran temel nedenlerdendir**.

2000 ve 2001 yılında reel faizler ve kurlardaki gelişmelere yakından bakmakta yarar görmekteyiz.

---

[3] 2000 yılı başında yaptığımız değerlendirmede bu noktaya dikkat çekmiştik: "Program riskli bir programdır. Kurlar yavaş arttırılırken, faizler aynı hızla düşmeyebilir. Bu durum ekonominin sıcak para tarafından soyulması ile sonuçlanabilir. Kurlar yavaş artarken faizler de düşer, fakat enflasyon düşmezse, hızla değerlenen TL ve negatif reel faizler, gecikmeli dahi olsa yeni krizler doğurur. " Ertuna Özer, "2000 Yılı İstikrar Programı", Muhasebe ve Finans Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği (MUFAD) Muhasebe ve Finans Dergisi, Nisan 2000, sayfa 12-20.

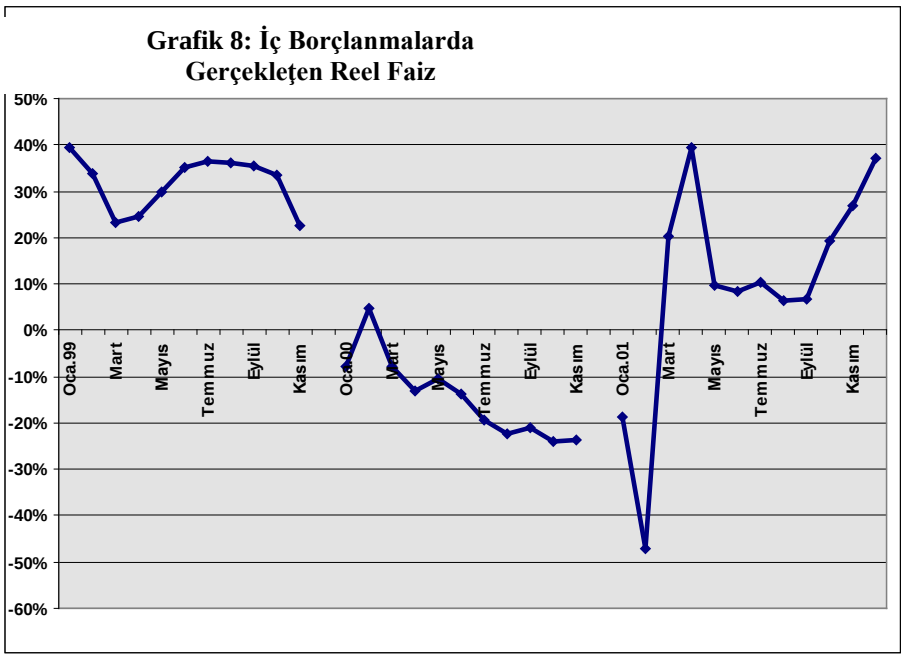

Yukarıda sunduğumuz grafik Devlet iç borçlanmalarında "gerçekleşen reel faizleri sunmaktadır. Gerçekleşen reel faizler hesaplanırken her ay için devlet borçlanmalarının ortalama vadelerine göre enflasyon gerçekleşen enflasyon hesaba katılmıştır. 1999 ve 2000 yılları Aralık aylarında borçlanma olmadığından o aylar için hesaplama yapılmamıştır. Grafikte görüldüğü gibi, 1999 yılında gerçekleşen reel faizler ortalama yüzde 30 dolaylarındadır. Bu denli yük taşınamayacak kadar yüksek bir yüktür. Devlet borçlanmalarında reel faizlerin bu kadar yüksek olması bir taraftan devlet borçlarını çığ gibi arttırırken, reel sektörü de tahrip etmektedir.

2000 yılında uygulanan kur çıpası ve içborçların dış borçlarla ikamesi stratejileri sonucunda reel faizler hızla negatife dönüşmüş ve düşme trendine girmiştir. Bunun yarattığı sonuçlar krizi hazırlayan sonuçlardır.

2001 yılında kriz patlamasıyla reel faizler tekrar kontrol dışına çıkmış yüzde 10 ile yüzde 40 arasında gerçekleşmiştir. 2000 Eylül ayına geldiğimizde, piyasa faizleri yüzde yetmiş dolaylarındadır. Yıl sonu enflasyon hedefi tutturulacak olursa bundan böyle enflasyonun yüzde 20-25 gibi bir tempoya oturması gerekir. Bu durumda devlet borçlanmalarında reel faiz, yüzde 40 dolaylarında gerçekleşir. Bu da Türkiye'nin kaldıramayacağı bir yüktür. **Türkiye 2000 ve 2001 programlarına rağmen, kronik yüksek reel faiz hastalığından kurtulamamıştır.**

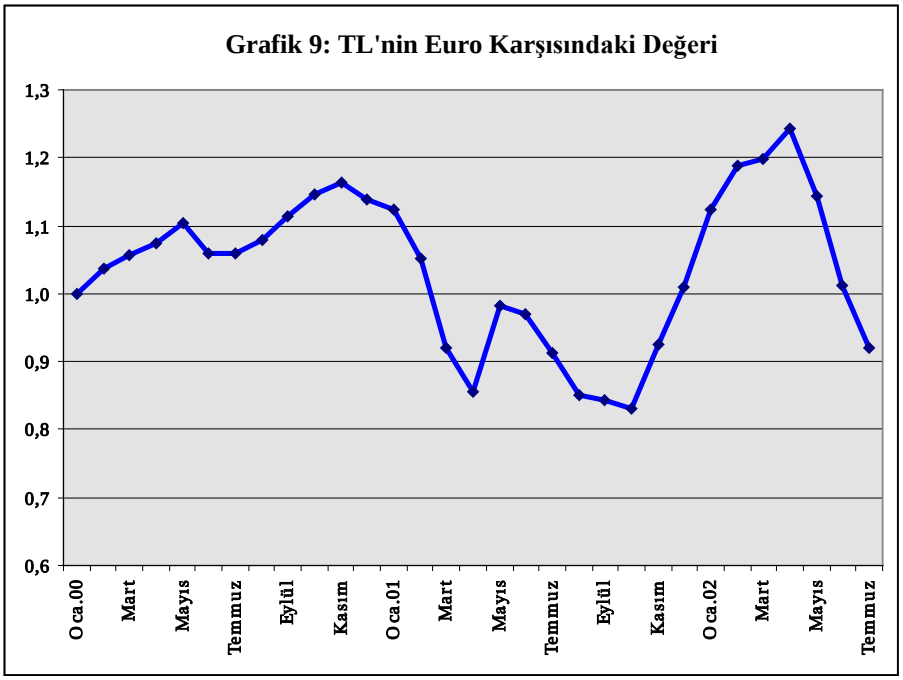

2000 ve 2001 yılı programları TL'nin aşırı değer kazanmasını önleyememiştir. Yanda, TL'nin Euro karşısındaki değeri sergilenmektedir. Daha önce de belirttiğimiz ve yandaki grafikte açık olarak görüldüğü gibi, 2000 yılında TL'nin Euro karşısındaki değeri aşırı artmış, 1999 yılında 14 milyar dolar olan dış ticaret açıkları 27 milyar dolara yükselmiştir. Kriz sonucu TL'nin değeri düşmüş, fakat istikrarsız bir dönem yaşamıştır. Ekim 2001 ile Nisan 2002 arasında TL'nin değeri tekrar hızlı bir artış trendi yaşamıştır. Her ne kadar bundan sonra TL'nin değerinde düşüş kaydedildiyse de gelişmeler belirsizliğini taşımaktadır.

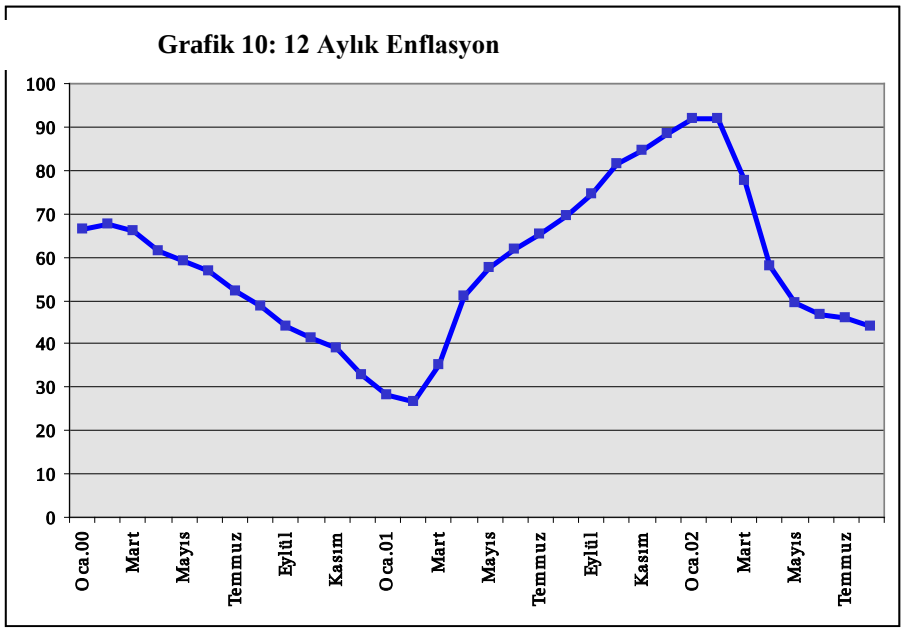

Yukarıda sunulan grafikte görüldüğü gibi, 2000 yılında 12 aylık enflasyon bir düşme eğilimine sokulmuş, ancak, 2001 yılında tekrar bir artış trendine girmiştir. 2002 yılında enflasyon tekrar düşüş trendi içindedir. Fakat, bu trendin korunabileceği konusunda bir güvence yoktur. Çünkü enflasyon, kurlar ve faizler arasındaki dengeler kurulup korunamamıştır. Aşağıda 1999 yılından bu yana aylık enflasyon rakamlarının grafiği sunulmaktadır. Grafikte görüldüğü gibi, bu grafiğe enflasyonun bir artış trendi içinde olduğu 1989 yılı da eklenmiştir. Görüldüğü gibi, Türkiye'de aylık enflasyon

belirgin bir mevsimlik dalgalanma izlemektedir. 2000 yılında aylık enflasyon, şubat ayından itibaren 1999 yılındakilerin altındadır. Kasım ayında programın yürümediğinin açıkça ortaya çıkmış

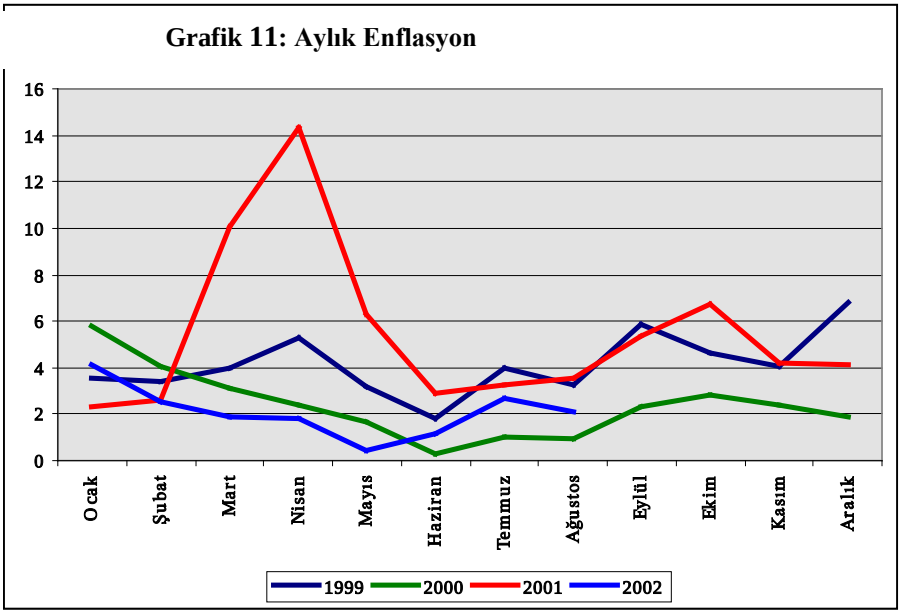

olmasına rağmen programın ısrarla uygulanması enflasyonun düşük gerçekleşmesiyle sonuçlanmış fakat bozulan dengeler kriz doğurmuştur. Krizle birlikte enflasyon patlamış, genellikle, aylık enflasyon 1999 yılının düzeylerinin üzerine çıkmıştır. Yani, enflasyonu kontrol etmek için ödenen bedeller boşa gitmiştir. 2002 yılında aylık enflasyon rakamları Haziran ayına kadar, 2000 yılının rakamlarından daha iyidir. Fakat, Haziran, Temmuz ve Ağustos rakamları tekrar 2000 yılı düzeylerinin üzerindedir. Türkiye ağır bedeller ödeyerek enflasyonu kontrol altına alma çabası harcamaktadır. Ancak görüldüğü gibi, programın temel hataları nedeniyle bu mücadelede başarılı olunamamaktadır.

V. 2002 YILI SONBAHARINDA TÜRKİYE'NİN ÇIKIŞ YOLU

Yukarıdaki açıklamalarımız, Türkiye'nin 1990 yılından bu krizlerle boğuştuğunu, çağı yakalamak için herhangi bir atılım içinde olmadığını göstermektedir. Yanda sunduğumuz grafik de bu durumu net bir şekilde yansıtmaktadır. Oysa, yeni oluşan dünya düzeninde Türkiye saygın bir konum elde etmek için çok ciddi bir atılım içinde olmak zorundadır. Türkiye 1989 yılından bu yana, enflasyonla mücadelede yanlış programlar uygulamıştır.

Uygulanan programlar enflasyon, kurlar ve faizler arasında dengeleri bozmakta ve krizlerle sonuçlanmaktadır. Özellikle 2000 yılında uygulamaya konan program kurların çıpa olarak kullanılması ve iç borçların dış borçlarla ikamesine dayanmaktadır. Bu programlar ekonomide riskleri arttırmakta, risk bedellerini yükseltmektedir.

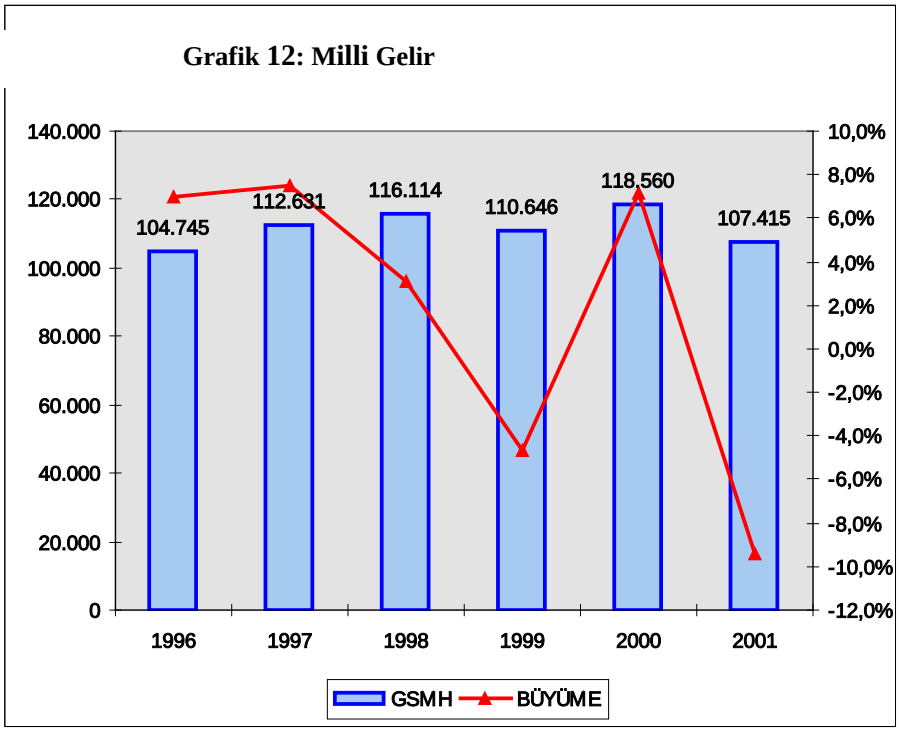

Türkiye çok yüksek risk bedelleri ödemek zorunda bırakılmıştır. Reel faizler çok yüksek, yüzde 30 dolaylarındadır. Bu denli yüksek reel faizler bütçe dengelerini altüst etmekte, şirketlerin rekabet güçlerini kırmakta ve daha da kötüsü, enflasyon, kurlar ve faizler arasındaki dengelerin kurulmasını önlemektedir.

Türkiye'nin, yepyeni bir ekonomide atılım programına ihtiyacı vardır. Bu program, ekonomide riskleri en az düzeylere indirerek, enflasyon, kurlar ve faizler arasındaki dengeleri kurarak ve koruyarak ekonomiyi canlandıracak bir program olmalıdır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ortamda risklerin azaltılması, işçi, işveren, mali kesim ve devlet arasında ulusal bira uzlaşmaya varmayı gerektirmektedir. Ekonomide güven de ancak "**ulusal bir uzlaşma**" ile tesis edilebilir. Bu uzlaşma için en uygun ortam **Ekonomik ve Sosyal Konsey**dir. Uygulanacak olan ekonomi programı Ekonomik ve Sosyal Konseyde tartışılıp kabul edilmeli, taraflar bu program içinde kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirmeyi taahhüt etmelidir. Ulusal uzlaşma halka iyi anlatılmalı ve bir "**pakt**" olarak taraflarca imzalanmalıdır. Ulusal uzlaşmanın sağladığı güven ortamı, denge hedeflemesini mümkün kılacak ve bir taraftan enflasyonu kontrol altına alırken bir taraftan da ekonomiye gelişme ivmesi kazandıracaktır. Türkiye'nin, ekonomisini düzeltmek ve çağın gerektirdiği gelişim içine girmek için, bundan başka bir seçeneği kalmamıştır.

Türkiye'nin uygulayacağı program şu özelliklere sahip olmalıdır:[4]

- Program ihracat seferberliğine, üretim ve istihdam artışlarına dayalı bir atılım programı olmalıdır.

- Program yabancı kaynaklara bağlı olmayan, kendi kaynaklarını kendi üreten bir program olmalıdır.

- Program ulusal uzlaşmaya dayalı bir program olmalıdır.

- Program külfeti ve nimeti paylaştıran bir program olmalıdır.

- Program fiyatlar arası dengelerden yararlanan bir program olmalıdır.

- Program özelleştirme ve tarım sübvansiyonları konularında ülke çıkarlarını koruyan, geleceği ipotek altına almayan bir program olmalıdır:

---

[4] Daha geniş bir açıklama için bakınız: Ertuna Özer, "Türkiye'nin Yaşadığı Krizler ve Çözüm Arayışları", Muhasebe ve Finans Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği (MUFAD) Muhasebe ve Finans Dergisi, Temmuz 2001, sayfa 6-16.

VI. SONUÇ

Türkiye çağın kendisine sunduğu fırsatları ve potansiyelini değerlendirememekte, yapay sorunlarla uğraşmakta "başkalarının" stratejilerine hizmet etmektedir.

Türkiye ekonomisini yabancıların yönlendirmesine terk etmiştir. Türkiye ulusal bir ekonomik seferberlik programına muhtaçtır. Bu program ihracat seferberliğine dayalı, üretim ve istihdamı arttıran bir atılım programı olacaktır. Bu program ulusal uzlaşma çerçevesinde kesimlerin sorumluluklarını benimsemeleriyle gerçekleştirilebilir. Böyle bir ortamda ekonominin riskleri azalacak faizler düşecek ekonomi ciddi bir atılımı gerçekleştirecektir.

Büyük önder Atatürk 1922 yılında Türkiye'nin bu günkü sorunlarını aşma yolunu göstermiştir.

"***Hangi İstiklal vardır ki, yabancıların nasihatleriyle, yabancıların planlarıyla yükselebilsin***" Gazi Mustafa Kemal, 6 Mart 1922

Tablo 1: İSO 1000 Büyük Kuruluş Kâr / Zarar Tabloları (Trilyon Tl.)

	1997	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**
Satış Hasılatı	83.125	72.512	72.048	80.308	80.888
Dış Satım	14.392	14.342	15.257	14.896	21.392
İç Satışlar	68.733	58.170	56.791	65.413	59.495
Çeşitli Giderler	60.890	51.909	52.174	60.761	64.241
Amortisman Giderleri	3.908	3.815	3.909	3.972	3.634
Ödenen Maaş ve Ücretler	7.018	7.745	8.704	9.523	7.610
Ödenen faizler	4.978	4.903	4.863	3.352	5.955
Ödenen Kiralar	154	150	156	144	168
Bilanço Kârı (vergiden önce)	6.177	3.990	2.244	2.556	-721
Vergi	2.606	1.862	1.403	1.599	1.592
Net Bilanço Kârı	3.571	2.128	841	958	-2.313
Nakit Kâr	10.085	7.805	6.153	6.529	2.914
Finans Öncesi Kâr	8.549	7.032	5.703	4.310	3.642
Yaratılan Net Katma Değer	14.232	12.479	10.308	11.544	6.339

Tablo 2: İSO 1000 Büyük Kuruluş Kâr / Zarar Tabloları (Satış Hasılatının Yüzdeleri)

	1997	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**
Satış Hasılatı	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Dış Satım	17,3%	19,8%	21,2%	18,5%	26,4%
İç Satışlar	82,7%	80,2%	78,8%	81,5%	73,6%
Çeşitli Giderler	73,3%	71,6%	72,4%	75,7%	79,4%
Amortisman Giderleri	4,7%	5,3%	5,4%	4,9%	4,5%
Ödenen Maaş ve Ücretler	8,4%	10,7%	12,1%	11,9%	9,4%
Ödenen Faizler	6,0%	6,8%	6,7%	4,2%	7,4%
Ödenen Kiralar	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%
Bilanço Kârı (vergiden önce)	7,4%	5,5%	3,1%	3,2%	-0,9%
Vergi	3,1%	2,6%	1,9%	2,0%	2,0%
Net Bilanço Kârı	4,3%	2,9%	1,2%	1,2%	-2,9%
Nakit Kâr	12,1%	10,8%	8,5%	8,1%	3,6%
Finans Öncesi Kâr	10,3%	9,7%	7,9%	5,4%	4,5%
Net Katma Değer	17,1%	17,2%	14,3%	14,4%	7,8%